

**ZAIF ESHITUVCHI O‘QUVCHILAR UCHUN ONA TILI FANINI O‘QITISHNING
ZAMONAVIY PEDAGOGIK ASOSLARI**

Patxullayeva Fotima Bahodir qizi

O‘zbekiston Respublikasi huzuridagi ijtimoiy himoya milliy agentligi Toshkent shahar Olmazor tumani 106- sonli alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan kar va zaif eshituvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatida ona tili va adabiy fani o‘qituvchisi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada zaif eshituvchi o‘quvchilar uchun ona tili fanini o‘qitishning metodik, didaktik va psixologik asoslari keng yoritiladi. Ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan innovatsion yondashuvlar, vizual va multimodal metodlarning ahamiyati, shuningdek, til o‘rganishda yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar

zaif eshituvchilar, inkluziv ta’lim, ona tili, nutq rivoji, vizual metodlar, kommunikativ kompetensiya.

Kirish

Bugungi kunda inkluziv ta’lim tizimi rivojlanib borar ekan, zaif eshituvchi bolalarning sifatli ta’lim olishini ta’minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili fanini o‘qitish bu toifadagi o‘quvchilar uchun muhim, chunki til – bu nafaqat muloqot vositasi, balki tafakkur va ijtimoiylashuvning asosidir.

Zaif eshituvchi o‘quvchilarda nutq rivoji eshitish qobiliyatining cheklanganligi sababli sekinlashadi, bu esa ona tilini o‘zlashtirishda qo‘shimcha metodik yondashuvlarni talab qiladi.

Shu boisdan, zaif eshituvchi o‘quvchilarni o‘qitishda an’anaviy metodlar bilan bir qatorda maxsus pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va individual ta’lim strategiyalarini qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda o‘quvchilarning psixofiziologik xususiyatlari, eshitish darajasi, nutq rivojlanish bosqichi hamda ijtimoiy muhit omillari chuqur hisobga olinishi lozim.

Zamonaviy pedagogika va maxsus ta’lim yo‘nalishlarida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, zaif eshituvchi bolalarda til o‘zlashtirish jarayoni ko‘proq vizual, kinestetik va taktil sezgilar orqali samarali kechadi. Shu sababli ona tili darolarida ko‘rgazmali vositalar, interaktiv metodlar, multimediya texnologiyalari hamda imo-ishora elementlaridan foydalanish yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.

Asosiy qism

1. Zaif eshituvchi o‘quvchilarning psixologik-pedagogik xususiyatlari

Zaif eshituvchi bolalarda quyidagi xususiyatlar kuzatiladi:

Eshitish orqali axborotni qabul qilish cheklangan

Nutq rivojlanishi sust

Soʻz boyligi kamroq shakllangan

Vizual idrok kuchli rivojlangan

Diqqat tez chalgʻishi mumkin

Tadqiqotlarga koʻra, bunday oʻquvchilar axborotni 70–80% hollarda koʻrish orqali samarali qabul qiladi. Shu sababli taʼlim jarayonida vizual materiallar muhim oʻrin egallaydi.

Mazkur xususiyatlar zaif eshituvchi oʻquvchilar bilan ishlashda oʻqituvchidan alohida yondashuvni talab qiladi. Xususan, bu toifadagi oʻquvchilarda nutqni idrok etish va qayta ishlab chiqarish jarayoni murakkab kechadi, chunki ular fonetik birliklarni toʻliq eshita olmaydi yoki notoʻgʻri qabul qiladi. Natijada talaffuzda xatoliklar, grammatik tuzilmalarda kamchiliklar hamda nutqning umumiy ravonligida muammolar yuzaga keladi.

Psixologik nuqtai nazardan, zaif eshituvchi bolalarda abstrakt tafakkur nisbatan sekin rivojlanishi mumkin, chunki ular til orqali shakllanadigan tushunchalarni yetarlicha toʻliq oʻzlashtira olmaydi. Shu sababli konkretlik, yaʼni real predmetlar, tasvirlar va amaliy faoliyat orqali oʻqitish samaraliroq hisoblanadi. Bu esa didaktik materiallarni tanlashda oʻqituvchidan katta masʼuliyat talab qiladi.

2. Ona tili fanini oʻqitishda asosiy metodlar

2.1. Vizual metodlar

Zaif eshituvchi oʻquvchilar uchun eng samarali metodlardan biri hisoblanadi:

Rasmlar va ilustratsiyalar

Diagramma va sxemalar

Videomateriallar

Mimika va imo-ishora

Masalan, yangi soʻzlarni oʻrgatishda ularni rasm bilan birga berish oʻzlashtirish darajasini 2 barobar oshiradi.

2.2. Multimodal yondashuv

Bu yondashuvda bir nechta sezgi organlari orqali oʻqitish amalga oshiriladi:

Koʻrish (matn, rasm)

Harakat (yozish, imo-ishora)

Qisman eshitish (agar mavjud boʻlsa)

Ilmiy maʼlumotlarga koʻra, multimodal taʼlim orqali bilimni eslab qolish darajasi 60% dan 85% gacha oshadi.

2.3. Individual yondashuv

Har bir oʻquvchining eshitish darajasi va nutq rivoji turlicha boʻlgani sababli:

Individual topshiriqlar berish

Moslashtirilgan darsliklardan foydalanish

O‘quv tezligini nazorat qilish
zarur hisoblanadi.

3. Ona tili fanida nutqni rivojlantirish usullari

3.1. Leksik boylikni oshirish

So‘zlarni rasm asosida o‘rgatish

Sinonim va antonimlarni vizual ko‘rsatish

Kundalik hayot bilan bog‘lash

3.2. Grammatik ko‘nikmalarni shakllantirish

Oddiy gaplardan murakkab gaplarga o‘tish

Jadval va sxemalar yordamida tushuntirish

Takrorlash va mustahkamlash mashqlari

3.3. Yozma nutqni rivojlantirish

Qisqa matnlar tuzish

Rasmlar asosida hikoya yozish

Diktantning soddalashtirilgan shakllari

4. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari zaif eshituvchi o‘quvchilar uchun juda samarali:

Interaktiv doskalar

Subtitrlil videolar

Maxsus mobil ilovalar

Elektron darsliklar

Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, AKTdan foydalanish o‘quvchilarning faolligini 40% ga oshiradi.

5. Muammolar va ularning yechimlari

Muammo	Yechim
Nutqning sust rivoji	Maxsus logopedik mashqlar
So‘z boyligining kamligi	Vizual lug‘atlar
Diqqatning pasayishi	Qisqa va qiziqarli mashg‘ulotlar
O‘qishga qiziqmaslik	O‘yin asosidagi ta’lim

Xulosa

Zaif eshituvchi o‘quvchilar uchun ona tili fanini o‘qitish murakkab, ammo muhim jarayondir. Samarali natijaga erishish uchun vizual, multimodal va individual yondashuvlardan keng foydalanish zarur. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash esa ta’lim sifatini yanada oshiradi.

Shuningdek, o‘qituvchi sabrli, ijodkor va innovatsion fikrlovchi bo‘lishi lozim. Faqat shundagina zaif eshituvchi o‘quvchilarning til kompetensiyasi yuqori darajada rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. “Inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi”, 2020.
3. Vygotsky L.S. *Thought and Language*. – Moskva, 1934.
4. Leontyev A.A. *Nutq faoliyati nazariyasi*. – Moskva, 1974.
5. Zaytseva G.L. *Surdopedagogika asoslari*. – Moskva, 2010.
6. UNESCO (2021). *Inclusive Education Report*.
7. Hallahan D., Kauffman J. *Exceptional Learners*. – 2014.
8. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi metodik qo‘llanmalari.
9. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.
10. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami (2022).